

KNĖNGAS APLE ŽEMAITIUS ĖR ŽEMAITĖJĖ

MERKELIS RAČKAUSKAS. „UŽRAŠAI“. DVIDEŠIMT METŲ (1885–1905) ŽEMAITIJOS UŽKAMPY

PARĖNGĖ LĖNKĖMĀTĖ RAMUNĖ

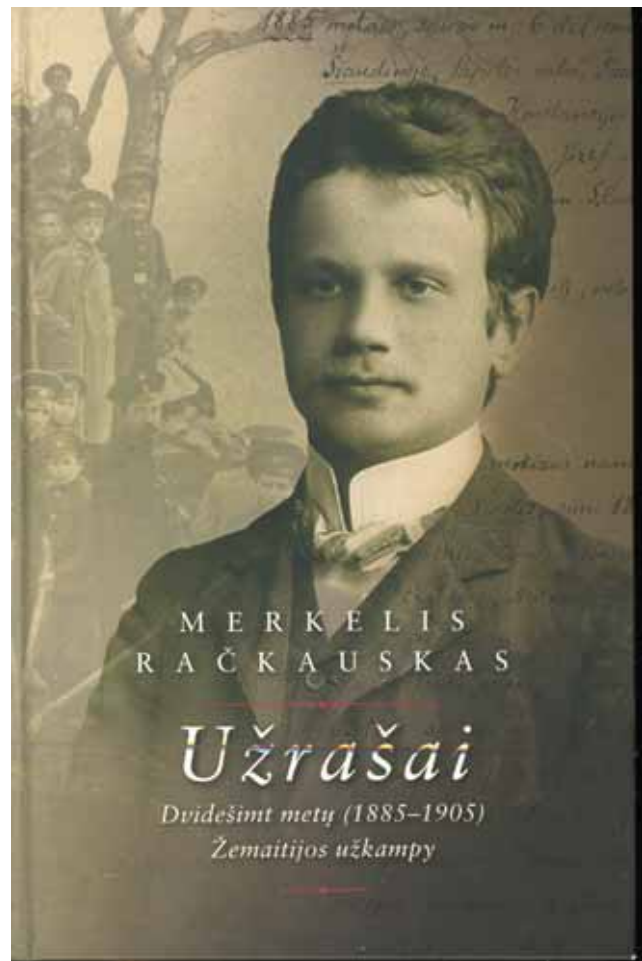
Vėina iš iduomiausiu, vertingiausiu, reikšmingiausiu paskotėnės metās išleistū knėngu aple Žemaitėjė – Račkauskė Merkelė „Užrašai“. Dvidešimt metų (1885–1905) Žemaitijos užkampy“.

Knėnga spaudā parėngė anuo anūks Vėncluova Tuoms. Uns raša: „Knėnga, išgulėjusi rankraščio pavidalu penkiasdešimt metų ir liudijanti šimto metų senumo įvykius, iškart įgyja kultūros paminklo statusą. Autoriaus vaizduojama Lietuva yra egzotiška, stebėtinai nepanaši į dabartinę (ir turbūt ne ką tesiskiranti nuo Dionizo Poškos, Simono Daukanto, Adomo Mickevičiaus laikų). Apie tą lenkuojančių šlėktų, provincijos klebonų ir zakristijonų, rusinamų gimnazistų pasaulį turime nedaug autentiškos medžiagos. Šį tą užfiksavo Vaižgantas, Lazdynų Pelėda, Šatrijos Ragana ir kiti, bet autoriaus žvilgsnis, ko gero, tikslesnis ir ne toks literatūriškas. Antra vertus, literatūriniai jo gabumai turbūt neabejotini.

Knėnga priklauso gavendos žanrui, kaip Jano Chodzkos „Kvestoriaus užrašai“. Lietuvių raštijoje tas žanras retas ar net neegzistuoja. Nors vietomis dėstoma monotoniškai ir chaotiškai, skaityti man buvo įdomu (prisipažinsiu, skaičiau pirmą kartą, nors rankraštį daug kartų esu laikęs rankose). Esama ir gana subtilių psichologinių portretų, ir grotesko, panašaus į Nikolajaus Gogolio, ir labai neįprastų to meto literatūrai erotinių dalykų (jie rizikingi, bet šiandien jau nieko nenustebina, o pateikiami gana vykusiai). Taip pat gausu mažai žinomos medžiagos apie Povilą Višinskį, Joną Jablonskį, Juozą Tumą-Vaižgantą, Sofiją Kymantaitę-Čiurlionienę ir kitus.“

Knėngas išonguo istuoriks Aleksandravičė Egidėjos raša: „Atmintis, kaip ir pats gyvenimas, yra pilnas atsitiktinumų. Atsitiktinumas ar ne, kad šiandien iš tiesų atsiranda vilties, jog įspūdingi *Užrašai*, perkeliantys skaitytoją į lemtingus tautos atgimimo ir modernizacijos priešaušrio dešimtmečius, grąžins skaitančių lietuvių atminčiai ir tų memuarų autorių. Galime neabejoti dėl vieno: Račkausko *Užrašai* yra vienas įspūdingiausių šio žanro pavyzdžių lietuvių kultūros ir literatūros istorijoje.

Užrašai pasiekė spaudą labai sunkiai ir lėtai, bet taip ir neapsiverčia liežuvį pasakyti, kad pavėluotai. Žodžiai, kuriuos autorius ištarė užčiuopęs savo vaikystės laikų egzistencinius klausimus,

Račkauskė Merkelė knėngas „Užrašai. Dvidešimt metų (1885–1905) Žemaitijos užkampy“ viršielis

visiškai tinka ir šiandienai. Dar daugiau, galima sakyti, kad mes tolstame nuo XIX amžiaus lietuvių Atgimimo ne tik per laiką, bet ir per išgyventų nuopolių bei pakilimų atstumą. Tai leidžia grįžti prie užmirštų, o kartais net pabodusių temų, suabejoti bendrojo istorijos pasakojimo tiesomis ir imtis iš naujo bandymų suprasti. Atsiverskime šiuos memuarus: ar neatrodo tai lyg pakvietimas darsyk sugrįžti prie amžinų ir neatsakytų mūsų istorijos klausimų? [...]

„Užrašai yra puikios literatūros kūrinys, pasiekęs formos aukštumas autoriaus ir jo anūko Tomo Venclovos, suteikusių tekstui galutinę struktūrą, pastangomis. Labai tikėtina, kad populiarėjanti memuarinės literatūros tyrinėjimų banga dar ne kartą sups ir šį kūrinį. Meninę išmonę ir atminties galias Račkauskas labai sėkmingai suderina. Net nuostabu, kaip šalia tradicinių atminties dalykų – įvykių detalių, veiksmo, sutiktų personažų išvardijimo, atsiranda tokie spalvingi, kone panoraminiai jausmų proveržiai. Račkauskas – ne tik puikus pasakotojas, bet ir interpretatorius, taikliai apibūdinantis veikėjus, perdėtai nesižavintis būsimomis ano meto garsenybėmis.“

Knėngas leidėma parėmė Lietuvuos Respublikas kultūras ministeriėja, Lituanistikas tradiciju ėr pavelda iprasmenėma komisiėjė. Knėngas leidibas inicetuorė bova Vagrienė Birutė (Vencluovu nomā-muziejjos). Knėnga redagava Čiužauskātė Iluona. Leidėnė dai-

(Nukelta i 38 p.)

(Atkelta iš 37 p.)

lininks – Gelažios Ruoks. Leidėnie panauduotas portėgrapėjės iš Cvirkas Andriaus asmenėnė archīva.

Knīnga 2008 m. išleida Lietuviu literatūras ėr tautuosakas instituts.

Leidėnė ižongas pabaiguo E. Aleksandravičė raša: „Užrašai pasiekė spaudą labai sunkiai ir lėtai, bet taip ir neapsiverčia liežuvis pasakyti, kad pavėluotai. Žodžiai, kuriuos autorius ištarė užčiuopęs savo vaikystės laikų egzistencinius klausimus [...] šis klausimas nėra dar visiškai iširtas, jis apeinamas, pasitenkinant šablonišku nurodymu į nesveiką lenkomaniją, į lenkų apmulkintus neatsparius žemaičius [...]), visiškai tinka ir šiandienai. Dar daugiau, galima sakyti, kad mes tolstame nuo XIX amžiaus lietuvių Atgimimo ne tik per laiką, bet ir per išgyventų nuopuolių bei pakilimų atstumą. Tai leidžia grįžti prie užmirštų, o kartais net pabodusių temų, suabejoti bendrojo istorijos pasakojimo tiesomis ir imtis iš naujo bandymų suprasti. Atsiverskime šiuos memuarus: ar neatrodo tai lyg pakvietimas dar syk sugrįžti prie amžinų ir neatsakytų mūsų istorijos klausimų?“

Kas bova Račkauskis Merkelis?

Mėslėjėm, ka primintė anuo biuografėjė ir verta jau vėn diel tuo, ka so kuožnās metās atmintės aple tus, katrėi bova dėdliūsė mūsa kultūras, muokslā, literatūras, vėsuomenėnė gīvenėma romtė XIX omžiaus pabaiguo – XX omžiaus pėrmuo posė, net ėr vieliau, so kuožno dėina vės daugiau bliški. Gimtuosies Mažeikiu apīlinkies aple Merkelī Račkauski kėik daugiau gali sožėnuotė tik apsėlonkės Mažeikiūs anuo vardo pavadintuo gimnazėjėju, rajuona bėbliuoteku.

Gėmė M. Račkauskis 1885 m. sausė 18 d. Šiaudėnie, katra tou laiko priklausė Šiauliū apskrėtėis Papėlės valsčiu, koklė gīvenontiu varguonininka šėimuo. Išaugės bova žėnuoms kāp literatūras tīrėnietuos, verties, pedaguogs, klasėkėės filuoluogėjės puofesuorios, vuo nu šiuol – ėr kāp dėdėlė talėnta rašituos; tou liudėj 2008 m. išleistė anuo „Užrašai“.

Šėimuo gavės stėprius žėniū ėr kultūras pagrindus (mama bova kėlusi iš bajuoru gėminies), būdams vos 17 metu, jau Kurtuvėnūs muokė grafa Pliaterė vākus (1902–1903 metās). Pu tuo muokies ėr 1904 m. bėngė Šiauliū bernioku gimnazėjė, vuo 1904–1906 metās stodėjava Peterburgo universiteta Teisės fakultetė. 1910 m. bėngė Odesas universiteta, kor studėjava klasikėnės graikiu ėr luotīnu kalbas. Po studėjū muokītuojavo Bolgrada (Odesas sritės) ėr Chersuona gimnazėjuos – tēn diestė klasėkėnės kalbas.

1920 m. so sava šėimpo grīza į Lietovā ėr pradiejė dėrbtė Pane-

viežie. 1921–1923 m. ons bova Paneviežė gimnazėjės muokītuojū semėnarėjės muokītuos, vuo 1923–1927 m. – Mažeikiu gimnazėjės dėrektorios ėr Lietovuos universiteta diestītuos, 1927–1940 m. dėrba Švėitėma ministerėjės vėdorėniu muokīklu inspektorio-vizitatorio, 1940–1941 m. bova Kauna 3-uosės gimnazėjės dėrektorios, 1941–1944 m. – Kauna suaugusiųju gimnazėjės muokītuos, 1944–1949 m. – Kauna, 1949–1967 m. – Vilniaus universiteta klasėkėnės filuoluogėjės puofesuorios.

Įr parengės spaudā luotīnėšku sėntėncėju rinkini (1928 m.), puopoleriū pasakuojėmu knīngelė „Romėnų senybės“ (1929 m.), Cezarė, Horacėjāus, Livijāus ėr kai kuriū kėtū ruomienu autoriu komentaru, Graiku kalbuos gramatika (1–2, 1930, 1934 m.), ruomienu literatūras chrestomatėjė „Anthologia latina“ (karto so J. Vosilio, 1–3, 1938–1940 m.), luotīnu kalbuos vaduovieliu aukštuosiams („Lotynų kalba“, parėngė karto so E. Fruoluovo, 1952 m.) ėr vėdorėniems („Lotynų kalbos vadovėlis“, parėngė karto so J. Starke, 1950 m.) muokīkluoms.

Į lietoviu kalba išvertė Platuono dialuogus (1927–1935, 1968 m.), Erazma Roterdamietė „Pagiriamajį žodį kvailybei“ (1947 m.), Lukrecėjāus „Apie daiktų prigimtį“ (1964 m.). Įr paskelbės nemažā straiptiu iš antėkėnės literatūras. Neišspausdintus palėka sava atsėmėnėmus aple Žemaitėjė ėr Šiaulius.

1930 m. vasario 16 d. ons už īpatingus nuopelnus Lietovā bova apduovėnuots Dėdiuojė Lietovuos konėgaikštė Gedimina tretiuojė laipsnė ordino, vuo 1965 m. anam soteiks Lietovuos nosėpelniosė muokslā veikiėjė vards.

1993 m. Mažeikiu vėdorėnė muokīklā (1996 m. reorganizouta į gimnazėjė) soteikts Merkelė Račkauskė vards.

Mėrė M. Račkauskis 1968 metu sausė 7 dėina Kaunė.

Rašituos Račkauskas-Vairs Karuolis bova anuo bruolis.

Žemaitėjė. Mukienės Danutės portėgrapėjė